МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, СПОРТУ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Особливості управління містом в умовах воєнного стану

Здобувача вищої освіти II курсу, МПА-22-1 групи,
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування,
освітня програма «Регіональне управління та самоврядування».

(підпис) Андрущенка Віталія Ігоровича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник Супруненко Світлана Анатоліївна, к.е.н., доцент, доцент кафедри

Керівник освітньо-професійної програми Близнюк Андрій Станіславович, д.н.держ.упр., доцент, професор кафедри

Допущено до захисту за рішенням кафедри менеджменту та публічного управління
протокол від «25» січня 2024 № 4

Т.в.о. завідувача кафедри менеджменту та публічного управління Близнюк Андрій Станіславович, д.н.держ.упр., доцент, професор кафедри

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 15 05.02.2024 _____

(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту _____ 13.01.2024

(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 5 (відмінно) / 93 бали 14.02.2024 _____

(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Я. І. Варшавець

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

_____ А. С. Близнюк

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Н. В. Грабовенко

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ М. В. Гуськинський

(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	10		8.2 А. Бориславець
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		А.С. Бліщик
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23		Н.В. Грабовенко
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	8		Н.В. Грехишевський
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	46		Ю.І. Сніжко
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	93		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100- бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
93	A	5	14.02.2024	8.2 А. Бориславець А.С. Бліщик Н.В. Грабовенко Н.В. Грехишевський Ю.І. Сніжко

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною	Оцінка за шкалою	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

Факультет соціально-гуманітарних технологій та менеджменту
Кафедра соціальної філософії та управління
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Освітня програма «Регіональне управління та самоврядування»

Затверджую
Завідувач кафедри соціальної філософії та управління
_____ Л.В. Чупрій
«_____» грудня 2022 р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Андрущенка Віталія Ігоровича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
Особливості управління містом в умовах воєнного стану
Затверджена наказом ректора від « 13 » 02 2023 № 197
2. Строк здачі закінченої роботи 06.02.2024
3. Цільова установка
Мета роботи є дослідження особливостей управління містом в умовах воєнного стану, напрацювання рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування в контексті відбудови.
Об'єктом дослідження є процес управління містом в умовах воєнного стану та його після окупаційної відбудови.
Предметом дослідження - комплекс теоретичних, методичних і практичних і управлінських аспектів управління сучасним містом.
Базою дослідження – місто Ірпінь Бучанського району Київської області.
4. Вихідні дані до роботи
Перелік графічного матеріалу рисунки, таблиці, діаграми:. Таблиця 1.1. Місто як предмет наукових досліджень, Рис. 1.1. Модель міста як об'єкта управління (ревіталізації), Рис. 2.1. Підрядники з відбудови міста Ірпінь Таблиця 3.1.Обсяг фінансової допомоги країнам Західної Європизгідно з "планом Маршалла"
Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом) РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ МІСТОМ, 1.1.Теоретичні засади управління містом в публічному управлінні, 1.2.Механізм управління містом в Україні, РОЗДІЛ 2. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ

ВОЄННОГО СТАНУ, 2.1. Особливості функціонування місцевого самоврядув
в умовах воєнного стану в Україні, 2.2. Стан управління містом в умовах вое
стану та відбудови (на прикладі м. Ірпінь Бучанського району Київської обл
РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННИЙ ВІДБУДОВИ МІС
ІНФРАСТРУКТУРИ.

Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання		Прим
		За планом	Фактично	
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	28.11.2022	28.11.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання його керівнику	26.06.2023	26.06.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання його керівнику	20.12.2023	20.12.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання його керівнику	25.12.2023	25.12.2023	
5.	Підготовка вступу та формування висновків, списку літературних джерел. Оформлення роботи згідно вимог ДПУ та подання її керівнику	28.12.2023	28.12.2023	
6.	Доопрацювання робити з урахуванням зауважень керівника	до 15.01.2024	15.01.2024	
7.	Отримання відгуку керівника	25.01.2024	25.01.2024	
8.	Отримання зовнішньої рецензії	29.01.2024	29.01.2024	
9.	Попередній захист роботи	18.01.2024 19.01.2024	18.01.2024	
10.	Перевірка роботи на унікальність	22.01.2024	22.01.2024	
11.	Допуск кваліфікаційної роботи до захисту зав.каф.	до 05.02.2024		
12.	Захист роботи	14.02.2024 15.02.2024		

5. Дата видачі завдання «14» 01 2023 р.
6. Керівник випускної кваліфікаційної роботи _____ (підпис) С.А. Супрун (прізвище, ініціали)
10. Керівник освітньо-професійної програми _____ (підпис) А.С. Близнюк (прізвище, ініціали)
11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) В.І. Андрущенк (прізвище, ініціал)

ANNOTATION

Peculiarities of city management under martial law

The purpose of the qualification work is to study the peculiarities of city management in the conditions of martial law, to develop recommendations for improving the efficiency of local self-government bodies in the context of reconstruction.

The work tasks are defined as:

reveal the theoretical principles of city management in public administration;

justify the city management mechanism in Ukraine;

- outline the peculiarities of the functioning of local self-government in the conditions of martial law in Ukraine;

- to analyze the state of city management in the conditions of martial law and reconstruction (using the example of Irpin, Buchansky district, Kyiv region);

- to reveal the foreign experience of post-war urban infrastructure reconstruction.

The object of the study is the process of city management under martial law and its post-occupation reconstruction.

The subject of the study is a complex of theoretical, methodological and practical and managerial aspects of modern city management.

The base of the study is the city of Irpin, Buchansky district, Kyiv region.

Based on the results of the research, conclusions were formulated and reasonable proposals were made.

Obtained results The theoretical propositions developed in the research have been brought to the level of concrete proposals that can be implemented in the domestic practice of state administration regarding the cooperation of authorities, as well as to ensure the teaching of the academic discipline "Public administration and administration", "State and regional administration".

The qualification work contains __63_ pages, _2 tables, __2_ figures, a list of used sources with _47_ titles.

Key words: local self-government, city management, martial law, military administration, reconstruction.

The year of completion of the thesis is 2022-2024.

The year of job protection is 2024..

АНОТАЦІЯ

Особливості управління містом в умовах воєнного стану

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження особливостей управління містом в умовах воєнного стану, напрацювання рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування в контексті відбудови.

Завданнями роботи визначено:

розкрити теоретичні засади управління містом в публічному управлінні;

обґрунтувати механізм управління містом в Україні;

- окреслити особливості функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні;

- проаналізувати стан управління містом в умовах воєнного стану та відбудови (на прикладі м. Ірпінь Бучанського району Київської області);

- розкрити зарубіжний досвід повоєнної відбудови міської інфраструктури.

Об'єктом дослідження є процес управління містом в умовах воєнного стану та його після окупаційної відбудови.

Предметом дослідження - комплекс теоретичних, методичних і практичних і управлінських аспектів управління сучасним містом.

Базою дослідження – місто Ірпінь Бучанського району Київської області.

За результатами дослідження сформульовано висновки та зроблено обґрунтовані пропозиції.

Одержані результати Розроблені в дослідженні теоретичні положення доведені до рівня конкретних пропозицій можуть бути реалізовані у вітчизняній практиці державного управління щодо співпраці органів влади, також для забезпечення викладання навчальної дисципліни «Публічне управління та адміністрування», «Державне та регіональне управління».

Кваліфікаційна робота містить __63_ сторінок, _2_таблиці, __2__рисунки, список використаних джерел з _47_найменування.

Ключові слова: місцеве самоврядування, управління містом, воєнний стан, військова адміністрація, відбудова.

Рік виконання дипломної роботи 2022-2024.

Рік захисту роботи 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП **9**

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ МІСТОМ **12**

1.1. Теоретичні засади управління містом в публічному управлінні 12

1.2. Механізм управління містом в Україні 21

РОЗДІЛ 2. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ **31**

2.1. Особливості функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні 31

2.2. Стан управління містом в умовах воєнного стану та відбудови (на прикладі м. Ірпінь Бучанського району Київської області) 36

РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННИЙ ВІДБУДОВИ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ **43**

ВИСНОВКИ **55**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ **59**

ВСТУП

В умовах трансформації суспільства від індустріальної до постіндустріальної епохи та глобалізації питання регулювання розвитку міст у системі розселення набуває все більшого значення. Важливу роль у цьому регулюванні відіграє управління містом та управління міським розвитком. Управління містами здійснюють органи місцевого самоврядування, тоді як управління розвитком міст контролюється національними органами влади. Ефективна співпраця між національним та місцевим рівнями влади сприяє ефективному національному розвитку, що є життєво важливим в умовах сучасної ринкової економіки. Адже на Стамбульській конференції ООН з питань населених пунктів (Хабітат II, 1996 р.) уряди 171 країни визнали міста рушійною силою соціально-економічного розвитку людей і закликали до скоординованої підтримки та управління процесом урбанізації на основі концепції сталого розвитку.

Сьогодні Україна переживає найскладніший період у своїй історії. В умовах російської військової окупації України постало завдання перебудови системи державних інституцій відповідно до військових стандартів та забезпечення їх належного функціонування у воєнний час.

"Національний спротив", "рухи опору", "територіальна оборона", "військове правління" - це усталені поняття, які відображають сутність процесу реорганізації публічної влади в умовах протидії військовій агресії.

Важливим завданням у цій надзвичайно складній ситуації є забезпечення реалізації повноважень органів місцевого самоврядування, на які покладено вирішення значної частини суспільних проблем.

Досвід діяльності органів місцевого самоврядування в цей період становить значний дослідницький інтерес для розуміння та пошуку відповідей на основні виклики щодо того, як забезпечити вирішення важливих місцевих проблем в умовах воєнного стану.

Досвід показує, що місцеве самоврядування як публічна влада на рівні територіальних громад не ослабла. Навпаки, довіра суспільства до місцевих лідерів зростає, оскільки вони демонструють лідерські якості, такі як патріотизм і моральність, та зміцнюють адміністративну систему знизу догори. Місцеві лідери користуються широкою підтримкою як на національному, так і на міжнародному рівні. Ця ситуація, яку можна широко охарактеризувати як "українізація Європи", є результатом самовідданого захисту Україною демократичних прав і цінностей. Для органів місцевого самоврядування це створює нові можливості для подальшого впровадження цінностей доброго врядування та демонстрації кращих практик у цій сфері.

Про управління містом пишуть Т. В. Балик, О. Бобровська, В. Вакуленко, О. Євсєєва, В. Куйбіда, М. Лесечко, І. Огороднік, Т. Усакова, Ю. Шаров та інші. На думку авторів, сьогодні управління може розглядатися як система, процес або функція, що створює труднощі в дослідженні міського управління та міської системи в цілому.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження особливостей управління містом в умовах воєнного стану, напрацювання рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування в контексті відбудови.

Завданнями роботи визначено:

розкрити теоретичні засади управління містом в публічному управлінні;

обґрунтувати механізм управління містом в Україні;

- окреслити особливості функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні;

- проаналізувати стан управління містом в умовах воєнного стану та відбудови (на прикладі м. Ірпінь Бучанського району Київської області);

- розкрити зарубіжний досвід повоєнної відбудови міської інфраструктури.

Об'єктом дослідження є процес управління містом в умовах воєнного стану та його після окупаційної відбудови.

Предметом дослідження - комплекс теоретичних, методичних і практичних і управлінських аспектів управління сучасним містом.

Базою дослідження – місто Ірпінь Бучанського району Київської області.

Методи дослідження. Для досягнення мети і вирішення завдань дослідження використовувалися емпіричні методи (описовий, порівняльний), а також комплекс взаємодоповнюючих загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження. Метод системного аналізу використано для дослідження наукового доробку та нормативно-правової бази міського управління та місцевого самоврядування; метод загального аналізу - для дослідження механізмів управління містом; метод порівняльного структурно-логічного аналізу - для аналізу ситуації з відновленням міст та діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану; метод загального аналізу - для формулювання дефініцій та висновків.

Інформаційну базу дослідження сформовано на основі законодавства України, нормативно-правових актів, що регламентують діяльність органів місцевого самоврядування та регулюють відносини в інформаційній сфері. Фактологічна база дослідження ґрунтується також на соціологічних дослідженнях, опублікованій інформації органів місцевого самоврядування та положеннях державних і регіональних програм. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з базових теорій управління, концептуальних засад державної політики, правового та організаційного забезпечення регіонального розвитку та інформаційної відкритості.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ МІСТОМ

1.1. Теоретичні засади управління містом в публічному управлінні

Зупинимося на сутності управління. В.М. Вакленко говорить про управління містами наступне., «що економічна і соціальна діяльність місцевих органів влади є професійна діяльність з розпорядження всіма видами ресурсів» [30]. Іншими словами, управління - це процес організації та спрямування потоків ресурсів та інформації, визначаючи таким чином умови виробництва матеріальних благ і послуг, а іноді і порядок їх подальшого використання.

Все це робиться для задоволення потреб суспільства та окремих осіб. Крім того, автор [30] правильно зазначає, що основними базовими видами діяльності, які виконують менеджери, є функції, головними з яких є планування, керівництво, організація та контроль. Критеріями формування функції міської автономії є система цінностей та ресурсів.

«О. Ю. Бобровська розглядає управління як процес – стійку цілеспрямовану сукупність взаємопов’язаних видів діяльності, яка перетворює «входи» в управлінську систему в її «виходи», які мають цінність для споживачів, виділяючи такі особливості управлінських процесів:

- наскрізні – виконуються в різних управлінських підрозділах і ланках;

- мають практично стандартний набір функцій, але методи виконання останніх, інформація і межі досягнення результатів можуть суттєво відрізнятися;

- жодна функція процесу управління не є самостійною і незалежною від інших функцій» [2].

Більше того, цей процес є базовим елементом багатьох інструментів управління, а міська структура є тією управлінською інфраструктурою, в

межах якої формуються, групуються, функціонують і розвиваються всі сфери людської діяльності.

Орган управління повинен мати дві основні цілі

- Внутрішня мета: покращити якість життя населення;

- Зовнішня мета - збільшення внеску міст у розвиток національної економіки та соціальний розвиток країни. Крім того, кожне місто створюється для виконання певної функції у відповідь на потреби суспільства, і в міру розвитку міст їх функціональна структура ускладнюється. Загалом, управління - це вплив органів місцевого самоврядування (через планування, організацію, мотивацію та контроль) на міста та їх розвиток, вид муніципального управління та процес, оскільки його сутність полягає у виконанні комплексу функцій.

«М. Лесечко зазначає, що «управління є процесом взаємодії суб'єкта і об'єкта управління», для якого характерна в сучасних умовах децентралізація, що реалізується шляхом зміцнення системи самоврядування. Задля цього у місті має функціонувати відповідна організаційна структура управління, яка забезпечуватиме виконання управлінських функцій: фінансової, контролюючої, аналітичної тощо. Крім того, дана структура управління сприяє закріпленню функцій за структурними підрозділами і працівниками та регламентує потоки інформації в системі управління.

Отже, управління містом, на думку автора, є одночасно процесом, системою, а «структура організаційно регламентує виконання управлінських функцій»» [16].

«В управлінні виділяє керовану систему (безпосередньо місто) і керуючу систему (система міського або муніципального управління) та зазначає, що в сучасній теорії управління виділяють три класи управлінської діяльності: організація (О), керівництво (Р) і управління (У), які в компактній формі позначаються таким чином: «управляють процесами», «організують структури», «керують людьми». Власну життєдіяльність протягом століть

місто забезпечує, згідно зі словами автора, завдяки процесам відтворення, розвитку та утилізації.

Як наслідок, управління є процесом і невід'ємною складовою розвитку міста. В той же час, управління розвитком міста – це «використання ресурсів міста з метою забезпечення потреб його жителів, розвитку міської економіки та міського середовища»» [27].

Функціями процесу управління в муніципалітетах є планування, регулювання та контроль. Під муніципальним управлінням розуміємо діяльність органів місцевого самоврядування, спрямовану на задоволення публічного інтересу, яка здійснюється через муніципальне господарство у визначених законом формах.

«В той час С. В. Приживара вважає, що варто розмежовувати сутність управління як функції та процесу, підсистеми» [23]. Управління не може бути елементом або функцією системи. Це тому, що це дві різні реальності з різним змістом. Змістом функції є реалізація та виконання завдань системи. Вважаємо, що функції є пов'язаними, але незалежними видами управлінської діяльності і можуть розглядатися з різних точок зору, включаючи функціональний, загальний, процедурний і суб'єктно-об'єктний аспекти управління. Однак насправді сутність управління залишається незмінною. Менеджмент - це діяльність, спрямована на прийняття та реалізацію конкретних управлінських рішень.

Тому ми схильні думати про менеджмент як про процес діяльності або прийняття та реалізацію управлінських рішень. У цьому випадку все є процесом діяльності, прийняття та реалізації.

Як відомо, місто як відкрита система, що взаємодіє із зовнішнім середовищем (і зазнає його впливу), має використовувати знання для управління своїми параметрами. Органи місцевого самоврядування несуть відповідальність і мають повноваження координувати цей процес на міській території шляхом організації, моніторингу, прогнозування та планування міського розвитку. Управління невіддільне від міського розвитку. Міста не

можуть існувати без систем управління. Управління, яке враховує потреби міського населення і базується на інформації про потік входів - енергії та ресурсів - і виходів - готової продукції - повертає місто до порядку (рівноваги) в умовах стохастичної невизначеності або стохастичної випадковості. Це необхідно враховувати в управлінні містами, особливо великими. Добре відомо, що неконтрольоване переміщення виробництва і робочої сили має негативну тенденцію для розвитку міст.

Наприклад, у містах зі скороченням виробництва зростає безробіття, дестабілізується рівень життя та відбувається міграція населення. Саме це спостерігалося в промислових мегаполісах України в 1990-х роках і на початку 21 століття. Вирішити цю ситуацію можуть системи управління, які містять інформацію про потреби та можливості міст, приплив енергії та ресурсів у міську систему та відтік готової продукції. На основі цієї інформації, даних планування та прогнозування управлінці можуть коригувати міську ситуацію та забезпечувати її сталий розвиток. Цілісність політики урбанізації полягає у створенні та координації системи управління містами, міськими бюджетами та міською інфраструктурою, а також у зміцненні людського та знаннєвого потенціалу міст.

У світлі вищезазначеного, з одного боку, управління (директивний вплив органів управління містами на різні сфери міського суспільного життя) є процесом, а з іншого боку, управління є системою, представленою органами управління, які впливають на різні сфери міського життя. Таким чином, врядування є багатофункціональним і застосовується для покращення якості життя мешканців міста, визначаючи механізми та правила функціонування різних інституцій у місті.

«Засновником процесного підходу до управління, тільки організації, є А. Файоль, який розглядав управління як серію повторювальних взаємопов’язаних дій, що послідовно і безперервно виконують такі функції: планування, організації, координації, мотивації і контролю» [19]. Під

управлінням системою зазвичай розуміють дію суб'єкта управління на об'єкт управління.

Об'єктом управління зазвичай є місто, а суб'єктом управління - органи місцевого самоврядування. З точки зору адміністративно-територіального поділу об'єктом управління містом є територія, на якій розташоване місто та інші населені пункти, і на цій території діють як федеральні та регіональні органи влади, так і місцеві органи міського та сільського самоврядування.

Міське управління здійснюється у двох формах: у формі місцевого управління та у формі місцевого самоврядування. У першому випадку міське управління фактично вбудоване в канали влади і знаходиться на найнижчому рівні ієрархічної системи державного управління.

Дії органу управління передбачають використання різних інструментів та впливів для досягнення максимального ефекту високої якості життя в місті на основі концепції сталого розвитку.

Іншими словами, це законодавча та адміністративна діяльність, тобто адміністративно-управлінська діяльність, що поєднує в собі організацію, прогнозування та планування. Основні напрямки діяльності органів міського самоврядування у вирішенні проблем реалізуються через їх функції. Саме ці функції визначають напрямок розвитку міста.

До структури міської адміністрації входять міський голова, заступники міського голови та низка підпорядкованих йому організацій, які взаємодіють через систему горизонтальних і вертикальних зв'язків і утворюють певну єдність або систему. Таким чином, адміністрація - це, перш за все, система взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле. У цій системі кожна структурна одиниця виконує певну функцію, визначаючи різні сфери діяльності.

Водночас вони пов'язані єдиною метою і єдиним центром (наприклад, президентом, мером). Ефективність функціонального розмаїття суб'єктів управління призводить до кількісних та якісних змін у містах, що є об'єктом управління. Ці зміни можуть бути позитивними або негативними, залежно

від характеру управління, і призводити до розвитку або занепаду системи. Сукупність змін, що відбуваються в природному порядку речей, є процесами управління.

Управління є характерною рисою соціальної, економічної та екологічної підсистем міста і міста в цілому. Воно визначає напрямок розвитку цих підсистем і міста в цілому, координує конфлікти між ними, гарантує їх розвиток і координує потоки ресурсів та інформації в кожній підсистемі. З одного боку, інформація слугує сполучною ланкою між об'єктами управління, характеризує статичний і динамічний стан об'єктів управління та гарантує підготовку відомостей про вплив управління і результати його реалізації. З іншого боку, вона забезпечує зворотний зв'язок і коригує цілі відповідно до вимог конкретних ситуацій.

«У вітчизняній «Енциклопедії державного управління» визначено, що місто – це значний за розміром населений пункт, адміністративний, торговельний, промисловий і культурний центр. Усі структури життєдіяльності людей, соціальні інститути, форми людської активності, процеси, що характерні для певної культурно-історичної та соціально-економічної формації, вбудовуються у простір міста і знаходять там власну форму представництва» [4].

«Традиційно виділяють 4 основних критерії при формулюванні дефініції міста:

1) чисельність населення з позиції того, що на міських територіях вона є значно вищою, ніж на сільських територіях;

2) економічна спеціалізація та зайнятість мешканців міста, яка, як правило, стосується галузей поза сільським господарством;

3) наявність правового статусу міста як адміністративно-територіальної одиниці відповідно до національного законодавства;

4) особливі підходи до просторово-функціональної організації міської території» [41].

«Аналіз міської проблематики 228 держав, проведений на замовлення ООН, засвідчив різноманітність способів виділення та визначення міст. Першочергове значення у 105 державах має адміністративний критерій, у тому числі у 83 державах це єдина умова поділу міської та сільської місцевості. В 100 державах визначення міста базується на критеріях чисельності та щільності населення» [39]. «При цьому в державах існують різні вимоги до мінімальної кількості мешканців населеного пункту, який слід вважати містом (наприклад, у Швеції це понад 200 осіб, США – 2500, Швейцарії – 10000, Японії – 30000)»[41].

«У 57 державах критерієм визначення міста є кількість мешканців. У 25 державах принципову роль відіграє економічна структура міста (частка мешканців, зайнятих у несільськогосподарській діяльності). У 18 державах важливим критерієм є доступ до міської інфраструктури (наявність вулиць з твердим покриттям, систем водопостачання та каналізації, електромереж тощо). Поряд із цим не використовується жодного визначення міста у 25 державах, а в шести державах усе населення вважається міським» [39].

В Україні частина 1 статті 133 Конституції визначає міста в системі адміністративно-територіального устрою держави. Пункт 29 статті 85 Конституції уповноважує Верховну Раду України віднести населені пункти до категорії міст. Однак вищий законодавчий орган держави досі не ухвалив рамкового закону про засади адміністративно-територіального устрою. Відповідно до критеріїв СРСР, які досі є чинними[21], до міста можуть бути віднесені населені пункти з населенням понад 10 000 жителів, не менше двох третин яких становлять робітники, службовці та члени їхніх сімей, з промисловими підприємствами, комунальним господарством, державним житловим фондом, мережею об'єктів соціально-культурного призначення та побутового обслуговування населення.

«Станом на 1 березня 2020 р. в Україні налічувалося 461 місто, з них: 2 – загальнодержавного значення (зі спеціальним статусом), 187 – обласного значення, 272 – районного значення» [29]. Деякі міста країни, такі як

Прип'ять і Чорнобиль, не мають постійного населення. Крім того, деякі українські міста мають фактичну чисельність населення менше 1 000 мешканців.

Розвиток міст також значно різниться. Незважаючи на успіхи у досягненні конкурентоспроможності міст та високого рівня життя, урбанізовані території також зазнають деградації. Комплексне подолання просторових, економічних, соціальних, культурних та екологічних кризових явищ у деградованих міських територіях та створення передумов для сталого розвитку може бути досягнуто шляхом ревіталізації. Міждисциплінарний та системний підхід може бути використаний для кращого розуміння та обґрунтування цього новітнього інструменту політики міського розвитку.

«Отже, місто можна розглядати як предмет наукових досліджень географів, соціологів, економістів, екологів, політологів, юристів, урбаністів, публічних управлінців та ін. (див. табл. 1.1.). Ними розроблені відповідні моделі, методи, дослідницький інструментарій, а також виявлені закономірності і тенденції тощо. Сучасний розвиток науки все більше передбачає використання в дослідженнях міждисциплінарного підходу. На практиці це має відбуватися шляхом формування дослідницьких команд, які включають фахівців різних галузей» [35].

Іншими словами, врядування - це не лише складова міської системи та одна з її підсистем, а й процес, який дає можливість управляти (регулювати) міським розвитком через свої функції. Водночас, врядування - це інститут, який через свої функції визначає правила гри в місті.

Якщо проаналізувати структуру управління містом, то можна виділити наступні ознаки

- Орган управління є інституцією, яка поєднує різні форми співпраці між двома адміністративними гілками влади: представницькою (законодавчою) та виконавчою;

Таблиця 1.1.

Місто як предмет наукових досліджень

№ п/п	Наукова дисципліна	Аспект розуміння міста	Предмет наукових досліджень
1	Географія	Просторова структура	Фізична структура міста, місто в регіональній, національній, наднаціональній просторовій системі
2	Соціологія	Соціальна структура	Сукупність соціальних відносин, умови функціонування поселень, рівень життя
3	Економіка	Місце ділової активності та ринкових відносин	Розміщення продуктивних сил, економічна спеціалізація і точки зростання, ефективність діяльності суб'єктів господарювання, конкурентоспроможність міста
4	Екологія	Середовище життя	Вплив міських утворень на природнє середовище, їх взаємовідносини в часі та просторі
5	Політологія	Місце прийняття політичних рішень	Міські політичні процеси, інституційне середовище міста
6	Юридична наука	Адміністративно-територіальна одиниця	Правове регулювання міських відносин
7	Урбаністика	Фізична структура, що виконує конкретні функції	Проєктування та розміщення інфраструктурних об'єктів, просторово-функціональні чинники розвитку території, засади містобудування
8	Публічне управління та адміністрування	Адміністративна структура, наділена публічною владою	Процес реалізації публічної влади на території, управління міським розвитком, реалізація міського потенціалу та подолання кризових явищ

Джерело: [43]

- Цілі, які ставляться в процесі управління, визначаються потребами суспільства (мешканців), статусом міста та повноваженнями, делегованими йому державою;

- управління здійснюється з метою підвищення якості життя населення;

- Управління характеризується певними функціями залежно від організаційної структури, основними з яких є планування, організація, мотивація та контроль;

- Основне соціальне протиріччя існує в управлінні великими містами. Воно може сприяти повноцінному розвитку міської системи або, навпаки, затримувати її розвиток, до того ж, важко передбачуваний у довгостроковій перспективі;

- Стратегічне планування має на меті посилити конкурентоспроможність великих міст і дати їм змогу посісти певне місце на національній чи глобальній арені;

- Управління необхідне для забезпечення довгострокового розвитку міських систем.

1.2. Механізм управління містом в Україні

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується дослідженням форм управління процесом урбанізації. Слід зазначити, що у формулюванні принципів механізму управління містом відсутній важливий аспект: визначення об'єктів та суб'єктів управління.

Проблемність вибору об'єктів управління урбанізацією зумовлена досить широкими масштабами реальної системи розселення, яка не завжди вписується в існуючі інституційні структури управління.

Відомо, що людина та її просторове оточення є складними динамічними системами, в яких взаємодіє багато факторів. Тому необхідно вивчати людину в інтегрованому просторовому середовищі комплексно.

На нашу думку, комплексне формування просторового середовища може бути реалізоване за такими напрямами.

«Теоретичному:

— дослідження закономірностей розвитку соціальних відносин і роль просторового середовища в їх вдосконаленні;

— вивчення закономірностей розвитку самої людини, її інтересів, потреб, цінностей і умов праці з метою всебічного розвитку;

— розробка теоретичних моделей, концепцій, прогнозів та програм формування цілісного просторового середовища проживання суспільства;

Практичному:

— створення для людини оптимальних умов проживання;

— реалізація програм формування цілісного середовища проживання;

— організація такого економічного та соціального механізму управління на різних етапах, за якого просторове середовище сприяло б досягненню поставлених суспільством завдань;

Етичному:

— визнання переваг людини. Просторове середовище проживання людини, в тому числі штучне середовище — міста, села, не меншою мірою, ніж природа, впливає на моральний розвиток людини, її самопочуття.

Естетичному:

— формування середовища проживання за "законами краси". Це значить, що естетичний аспект у формуванні і оптимізації просторового середовища проживання людини не може бути цілком підпорядкований ні техніко-економічному, ні соціальному аспектам» [28].

Тому ми представляємо наш погляд на організацію управління.

Структурна модель управління містом

Управління - це процес взаємодії між суб'єктами та об'єктами управління. Тут ми зосередимося на аналізі структури суб'єкта управління.

Сучасні управлінські процеси, в тому числі й управління містом, характеризуються децентралізацією влади, яка реалізується через посилення системи самоврядування. Іншими словами, децентралізація означає поступову передачу питань, що перебувають у віданні держави, до компетенції місцевого населення, а також передачу відповідних ресурсів і прав місцевим громадам;

встановлення партнерських відносин між державою та місцевою громадою.

Основна суть місцевої автономії полягає в гарантованому законом праві територіальних громад громадян та їхніх об'єднань самостійно, в межах закону, під свою відповідальність діяти в інтересах населення, вирішувати значну частину питань місцевого значення та управляти своєю територією.

Суб'єктом місцевого самоврядування є територіальна громада громадян (громада, муніципалітет, комуна, регіональна громада). Як правило, органом

місцевого самоврядування є рада (збори, сходи), що складається з членів громади, обраних на основі вільного, таємного, прямого, загального виборчого права.

Важливою ознакою місцевого самоврядування є його правова, організаційна та фінансова автономія по відношенню до інших органів місцевого самоврядування та органів державної влади. Правова автономія означає, що вони мають власні повноваження, визначені Конституцією або законом. Ці повноваження мають бути повними та виключними, як це передбачено Європейською хартією місцевого самоврядування. У межах своїх повноважень органи місцевого самоврядування мають повну свободу дій для реалізації своїх ініціатив з будь-якого питання, віднесеного до їхньої компетенції.

Організаційна автономія органів місцевого самоврядування означає, що вони можуть визначати свою внутрішню структуру з метою задоволення місцевих потреб та забезпечення ефективного функціонування. Органи місцевого самоврядування, що діють відповідно до закону, не підпорядковуються іншим органам, а адміністративний контроль за їхніми діями можливий лише з метою забезпечення законності та конституційних принципів міської автономії.

Фінансова автономія - це право органів місцевого самоврядування володіти та розпоряджатися власними коштами для виконання своїх завдань і повноважень. При цьому значна частина цих коштів має формуватися за рахунок місцевих зборів і податків, ставки яких мають визначатися самою місцевою владою в межах, встановлених законом. Більше того, навіть субсидії та державна підтримка, що виділяються цим установам, не повинні обмежувати свободу їхньої діяльності.

В Україні питання чіткого розмежування повноважень органів місцевого самоврядування залишається невирішеним.

«Проте можна визначити основні сфери компетенції органів місцевої влади, зокрема:

— виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної виконавчої влади;

— додержання прав і свобод громадян, забезпечення законності і правопорядку;

— виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля;

— підготовка і виконання обласних і районних бюджетів, звітування про виконання відповідних бюджетів та програм;

— взаємодія з органами місцевого самоврядування інших територіальних громад;

— реалізація інших, наданих державою та делегованих відповідними радами, повноважень.

У місті має функціонувати відповідна організаційна структура управління, яка повинна забезпечувати:

— управління містом як єдиним народногосподарським комплексом та всіма секторами економіки (галузевим, регіональним, функціональним) через відповідні структури та органи;

— оперативне прийняття управлінських рішень та широке залучення населення до управління містом через систему органів самоврядування;

— економне використання коштів на утримання управлінського апарату;

— врахування того, що великі міста є центрами систем розселення і їх інтереси виходять далеко за межі адміністративних меж міст» [11].

«В Україні, як правило, формується багаторівнева структура управління містами, до якої входять:

1) структури, які безпосередньо входять до складу апарату управління містом і фінансуються з бюджету;

2) госпрозрахункові організації, що забезпечують життєдіяльність міста і є самостійними юридичними особами;

3) організації і установи подвійного підпорядкування, що функціонують як регіональні підрозділи державних управлінських структур;

4) установи, діяльність яких координується міською владою» [17].

Система суспільних відносин в Україні змінюється в умовах соціально-економічної трансформації та становлення ринкової економіки. У цьому контексті триває процес пошуку оптимальної системи управління як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному, в тому числі в містах. На це спрямована законодавча робота Верховної Ради України та практична діяльність адміністративних органів влади.

Організаційна структура міської адміністрації була розроблена на основі існуючих правових норм та основних наукових принципів створення структур управління великими організаційними системами.

«При формуванні ефективної структури управління містом необхідно:

— опиратись на фундаментальні наукові принципи по-будови структур управління великими системами;

— забезпечити виконання принципу органічності взаємозв'язку структур різного ієрархічного рівня для підтримання раціонального підпорядкування і предметної координації;

— врахувати вимоги чинного законодавства щодо формування і функцій організаційних структур управління та функцій окремих підрозділів;

— врахувати реальні обставини, специфічні вимоги та можливості кожного конкретного суб'єкта управління, що зумовлює відмінності організаційно-структурних схем управління однакових за назвою і функціями об'єктів» [16].

Таким чином, організаційні структури міської адміністрації можуть відрізнятися одна від одної через місцеві особливості та місцеві умови, а також можливості управління персоналом. У більш широкому сенсі термін "структура" означає міцні та відносно стійкі зв'язки і взаємодії складових частин (елементів) цілого (явища, процесу або соціальної системи). Це

поняття має різні визначення залежно від галузі знань, що використовується (математика, соціологія, економіка).

Організаційна структура управління - це впорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів системи, яка визначає розподіл ролей і службових відносин між структурними підрозділами та працівниками організації управління в процесі підготовки та реалізації управлінських рішень.

Вона системно розподіляє функції між структурними підрозділами і працівниками та організовує потоки інформації в системі управління.

Виділяємо такі принципи концептуального формування міського менеджменту законність і верховенство права; збереження балансу економічних інтересів особи, сім'ї і суспільства; відповідальність особи, сім'ї, суспільства і держави у сфері урбанізації; своєчасність і адекватність заходів щодо запобігання загрозам і захисту національних інтересів; пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні внутрішніх і зовнішніх економічних суперечок; інтеграція національної економічної безпеки та міжнародної економічної безпеки.

Адекватність заходів захисту національних інтересів від реальних та потенційних загроз.

Загалом система управління містом включає структурні утворення на національному, регіональному (державному) та місцевому рівнях.

Ми розглядаємо систему управління містом як складну систему, штучно створену для забезпечення індивідуальних, суспільних і державних інтересів, створення сприятливих умов життєдіяльності людей та забезпечення ефективного функціонування міст.

Модель механізму управління економічною безпекою є концептуальною. Алгоритм створення цього механізму включає суспільні потреби та інтереси, суспільні цілі, загальні цілі та завдання, цілі управління, цілі управління, завдання управління, елементи механізму (функції, методи, політика, важелі, організаційні структури, інструменти, правове

забезпечення, інформаційне забезпечення), об'єкти управління та результати управління.

Неефективність існуючих механізмів управління містом значною мірою пов'язана з тим, що вони розробляються безсистемно, без наукового обґрунтування.

Існує три підходи до побудови механізмів управління: структурно-організаційний, структурно-функціональний та системний.

Створення управлінських структур має базуватися на науково обґрунтованих принципах, які застосовуються до таких систем. Основними принципами є: 1) принцип цілеспрямованості; 2) принципи безперервності та надійності; 3) принцип системності; 4) принцип динамічності; 5) принцип відповідності законам управління.

На нашу думку, визначення переліку установ, їх центрів та окремих міських поселень як об'єктів на загальнодержавному рівні є одним з основних завдань генерального планування розселення, яке має бути забезпечене відповідною правовою базою та необхідним апаратом управління на загальнодержавному рівні.

Регіональні та місцеві системи розселення як об'єкти управління ще недостатньо чітко визначені в теорії.

У результаті аналізу можна виділити три стадії управління:

— початкова, коли об'єкт усвідомлений, виявлені його визначальні ознаки, склалось відповідне ставлення до нього. На такій стадії управління перебуває в даний час загальнодержавна і регіональна системи, а також агломерації;

— проміжна, коли об'єкт виявлений, визначені його місце і функції в системі суб'єктивно-об'єктивних відносин соціальної організації більш високого рівня, який має інституціональну базу і механізм управління. В даному випадку об'єкт виступає елементом системи більш високого рівня. Прикладом такого рівня є обласні, районні і внутрігосподарські системи розселення, а також міста;

— розвинута, коли об'єкт делімітований, тобто визначені його межі, він забезпечений органом управління і розвинутим механізмом управління, достатнім правовим обгрунтуванням у вигляді законів. Наочним прикладом такої відповідності виступає суспільство і основні його підсистем (освіта, праця і т.д.) [17].

«Враховуючи практику проектування міст, можна виділити такі підструктури міста:

— соціальна (соціальні групи, прошарки);

— ділянки для розміщення об'єктів комунального призначення (водозаборів, очисних споруд тощо);

— виробничі зони, що розміщені у межах села;

— землі, надані в установленому порядку організаціям, підприємствам, установам для цільового призначення в межах населеного пункту;

— рекреаційні зони, які розташовані в межах населеного пункту, або безпосередньо прилягають до нього;

— сільськогосподарські угіддя, які розташовані в межах населеного пункту;

— резервні території, необхідні для розширення забудови сільських поселень відповідно з перспективою їх розвитку та архітектурно-планувальною структурою» [16].

Підсумовуючи вищевикладене, наведемо модель міста як об’єкта відновлення (ревіталізації) (рис.1. 1.).

У контексті активізації міські моделі представлені полісистемами, враховуючи їхню організацію та складні взаємозв'язки у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Функціонування міської системи також потрібно розглядати з точки зору поліцентричного розвитку. Це пов'язано з тим, що існують міські території зі специфічними характеристиками, відкритим і потенційним територіальним потенціалом. У межах відкритої системи міські території взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем. Мешканців

певного міста об'єднує їхня ідентичність і, зокрема, індивідуальне сприйняття себе як представників певної спільноти. Це сприйняття базується на регіоні проживання, історії та традиціях, соціокультурному досвіді, ціннісних орієнтаціях та єдності способу життя.

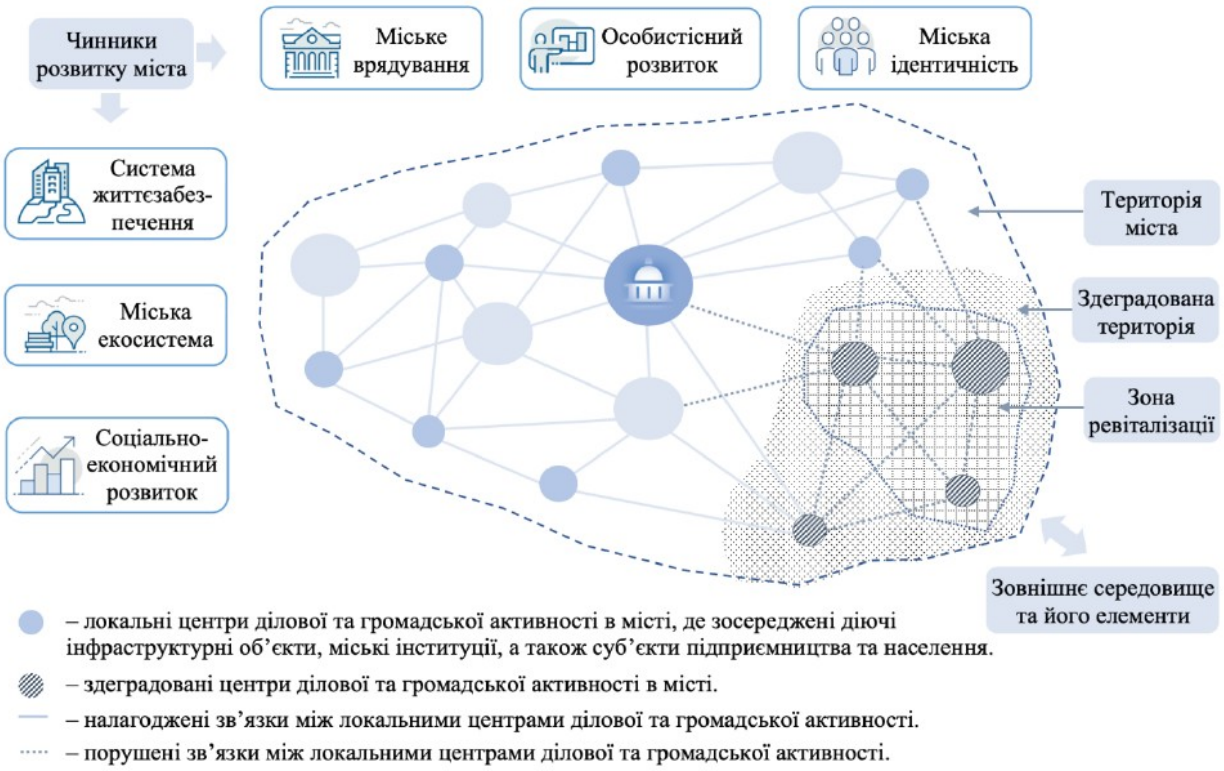

Рис. 1.1. Модель міста як об'єкта управління (ревіталізації).

У містах, де діагностовано економічну, соціальну та екологічну кризу і локальну деградацію, розроблено заходи з ревіталізації з урахуванням загальних і специфічних чинників місцевого розвитку та особистісного зростання.

Результати.

1. зміни соціально-економічних умов господарювання в Україні зумовлюють необхідність розвитку механізму управління містами. Основним завданням цього механізму є комплексне створення просторового середовища, яке розвивається в теоретичній, практичній, етичній та естетичній сферах.

2. недоцільно розглядати управління містом окремо від системи розселення, оскільки великі міста є центрами розселення і їх вплив поширюється за межі міста, включаючи сільську місцевість.

3. Алгоритм створення механізму управління містом включає індивідуальні та суспільні потреби, індивідуальні та суспільні інтереси, суб'єкти управління, суспільні цілі, елементи механізму (функції, методи, політика, організаційні структури, правове та інформаційне забезпечення), цілі управління та результати управління. Пропонуємо, щоб механізм управління ґрунтувався на принципах законності та верховенства права, дотримання економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства і держави, взаємної відповідальності.

РОЗДІЛ 2. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Особливості функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану в Україні

Воєнний стан зумовив необхідність уточнення різних правових аспектів діяльності основних асоціацій органів місцевого самоврядування. Як свідчить практика, одним із найгостріших питань стала проблема визначення підстав припинення діяльності органів місцевого самоврядування в умовах правового режиму воєнного стану.

Зокрема, проблема визначення положень про те, чи повинні відповідні обласні та місцеві ради припиняти свою діяльність у разі створення обласної військової адміністрації.

Іншими важливими питаннями були уточнення підстав для введення воєнного стану, переліку повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, специфіки проходження служби в органах місцевого самоврядування в цей період. Ці питання знайшли своє відображення у відповідних законодавчих змінах.

«Так, крім перегляду основних підстав для створення військових адміністрацій, у травні 2022 р. було уточнено повноваження головної посадової особи територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії, не прийнято рішення про утворення військової адміністрації» [25].

«Досвід показав, що з моменту проголошення правового режиму воєнного стану активного створення військових адміністрацій на базовому рівні місцевого самоврядування не відбулося. Прикладом створення військових адміністрацій на рівні населених пунктів стали військова адміністрація м. Києва (місто зі спеціальним статусом, з особливостями здійснення місцевого самоврядування), м. Кривий Ріг, а також селища, міста

Донецької та Луганської областей (раніше діяли цивільно-військові адміністрації)» [26].

«Що стосується повноважень, які безпосередньо пов’язані з питаннями функціонування в умовах воєнного стану, то це такі повноваження:

здійснення заходів правового режиму воєнного стану; допомога власникам квартир (будинків) у відбудові у випадку їх пошкодження під час бойових дій, терористичних актів, диверсій;

сприяння проведенню призову громадян на строкову військову, альтернативну (невійськову) службу, сприяння їх мобілізації, підготовці молоді до служби в ЗСУ, організації навчальних, спеціальних військових зборів; здійснення заходів мобілізаційної підготовки, цивільного захисту;

вирішення питань щодо надання військовим частинам, установам, закладам освіти ЗСУ службових приміщень, житла, комунально-побутових послуг; сприяння організації виробництва та постачання у війська продукції, послуг, енергоресурсів підприємствами та організаціями комунальної власності;

забезпечення посиленої охорони важливих об’єктів національної економіки, об’єктів забезпечення життєдіяльності населення; скасування актів виконавчих органів місцевих рад, які не відповідають Конституції та законам України; прийняття рішень про дострокове припинення повноважень органів територіальної самоорганізації населення; забезпечення реалізації державних гарантій.

На військові адміністрації населених пунктів покладаються повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування» [25].

Для того, щоб правильно оцінити вплив війни на місцеве самоврядування, важливо звернути увагу на роль місцевого керівництва. Як показує практика, за винятком окремих випадків, місцева влада брала активну участь у реалізації заходів, спрямованих на забезпечення безпеки,

захист прав та інтересів мешканців регіональних громад і розбудову національного руху опору. Цей період став переломним у формуванні нової генерації місцевих лідерів (мери Києва, Миколаєва, Маріуполя, Харкова та ін.), які отримали широке визнання серед населення. Виборні посадові особи та працівники органів місцевого самоврядування в умовах тимчасової окупації стикаються з серйозними загрозами для свого життя - від залякувань до катувань і вбивств. Воєнні злочини та насильство стали предметом значного суспільного резонансу в усьому світі.

Про особливості бази дослідження йтиме мова в п.2.2.

«Правові засади реалізації місцевого самоврядування в умовах воєнного стану визначаються законодавством у сфері місцевого самоврядування, зокрема статтею 140 Конституції України, законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про органи самоорганізації населення», галузевому законодавстві, підзаконних нормативно-правових актах, що приймаються на їх основі, а також в актах органів місцевого самоврядування, які приймаються ними у межах компетенції; та законодавстві і підзаконних нормативно-правових актах, які були прийняті через введення правового режиму воєнного стану в результаті повномасштабного вторгнення рф на територію України 24 лютого 2022 року» [11].

«Конституцією України визначено, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об’єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України» [14].

«Вищезазначене свідчить про те, що місцеве самоврядування є політико-правовим явищем, об’єктом конституційно-правового регулювання, засадою конституційного ладу України та відповідно формою реалізації народовладдя через вирішення питань місцевого значення» [20].

«В умовах правового режиму воєнного стану органи місцевого самоврядування функціонування не припиняли а лише змінювались структурно внаслідок утворення військових адміністрацій на базі адміністрацій чи виконавчих органів рад. Законом України «Про правовий режим воєнного стану» та іншими законами України на органи місцевого самоврядування покладаються певні повноваження, зокрема останні здійснюють заходи, визначені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» з метою забезпечення оборони України, захисту безпеки населення тощо» [25].

Зміна повноважень органів місцевого самоврядування зі створенням військових адміністрацій означає, що військові адміністрації мають вплив на місцеве управління, міську безпеку та управління міськими ресурсами. Крім того, органи місцевого самоврядування розширили свої повноваження внаслідок війни, особливо в частині співпраці з військовими адміністраціями та командуванням, а також перерозподілу деяких повноважень.

Наприклад, Київська міська державна адміністрація та Київська міська військова адміністрація розподіляють обов'язки в межах своєї юрисдикції. Така співпраця забезпечує безпечну та ефективну оборону населених пунктів, забезпечення армії необхідними ресурсами та надання населенню інформації, необхідної для збереження життя під час війни. Варто зазначити, що громади, які межують із західними країнами, наразі активно надають гуманітарну допомогу, притулок та житло для жінок і дітей. І ефективна робота цих громад допомагає всій країні.

«Органи місцевого самоврядування займаються ліквідацією наслідків бойових дій відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2022 року № 423, яка визначає процедуру здійснення обстеження об’єктів, які були пошкоджені через війну та відповідно вносить зміни до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об’єктів будівництва» [22].

«Виконавчі органи рад чи військові адміністрації як органи місцевого самоврядування приймають рішення за результатами обстеження зазначених об’єктів. Крім того, в умовах правового режиму воєнного стану органи місцевого самоврядування організовують та координують уповноваженими органами виконання невідкладних робіт; визначають об’єктів, що підлягають першочерговому обстеженню; здійснюють заходи з обстеження пошкоджених об’єктів; організовують роботи щодо аварійного демонтажу тощо» [24].

Вищезазначені повноваження можна назвати повноваженнями, що випливають з воєнних дій на території конкретної громади, тобто повноваженнями, необхідними для ліквідації наслідків таких дій.

Однак особливості здійснення місцевого самоврядування в умовах правового режиму воєнного стану містять і недоліки. Зокрема, дослідження діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного часу, проведене за допомогою мережі Інтернет, дозволило зробити такі висновки

- Законодавство та підзаконні акти не в повній мірі регулюють порядок виконання завдань органів місцевого самоврядування в умовах військової адміністрації;

- органи військової адміністрації та місцеві ради/виконкоми не завжди узгоджують розподіл повноважень, що не передбачено законодавством;

- Місцевий бюджет контролюється представницькими органами місцевого самоврядування, оскільки на практиці процедуру розподілу коштів здійснюють виконавчі органи рад, які наразі мають статус військово-цивільних адміністрацій;

- недостатнє фінансування деяких громад, де платники податків перестали сплачувати податки через перебування в зоні бойових дій та куди великі платники податків перенесли свої підприємства. Такі громади не мають коштів для подолання наслідків військових дій та забезпечення належного функціонування своїх міст.

Можна зробити висновок, що війна активізувала процес формування нової української державної еліти, здатної відстоювати та просувати

національні інтереси. Зміни, що відбулися, сприятимуть остаточному подоланню загрозливих протиріч, виявлених дослідниками., зокрема «Л. Залізняк, протягом нового періоду незалежності України: «ситуація, коли свідомість багатьох провідників нації нижче за національну свідомість пересічного українця»» [9].

Таким чином, за період дії правового режиму воєнного стану в Україні органи місцевого самоврядування не припиняли свою діяльність ні на один день, а їхні структури змінювалися.

Той факт, що система місцевого самоврядування залишилася стабільною під час війни та сприяла територіальній обороні регіональних громад, доводить переваги децентралізації та підкреслює важливість попередніх досягнень у реформуванні місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Принципи децентралізації належним чином відображені в Законі про державний спротив.

Закон про децентралізацію також відображений у низці інших законів: обмеження місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, запровадження нових форм місцевого самоврядування шляхом створення органів військового управління та їх залучення до вирішення місцевих проблем, а також можливість для регіональних громад у воєнний час здійснювати місцеве самоврядування в демократичній державі.

2.2. Стан управління містом в умовах воєнного стану та відбудови (на прикладі м. Ірпінь Бучанського району Київської області)

Особливо під час воєнного стану в Україні питання місцевої автономії як здатності громад управляти своїми містами самостійно або через відповідні інституції ускладнюється неповнотою правового регулювання та нерозумінням місцевою владою того, як реалізовувати певні повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

28 березня 2022 року українські війська витіснили російські війська з Ірпеня. Через кілька днів були звільнені Буча та Гостомель. Кадри неокупованої Київщини шокували світ, продемонструвавши нелюдську поведінку російських військ на тимчасово окупованих територіях. Сотні закатованих і вбитих трупів, спалені і зруйновані будинки. Місто було спустошене і позбавлене життя.

Через рік, відколи Буча, Гостомель та Ірпінь повернулися під контроль України, міста перетворилися. На місці зруйнованих будинків з'явилися нові. На руїнах спалених будівель розквітають тюльпани. Сюди повернулося нормальне життя.

Однак, за даними проекту Rebuilda, загальний збиток, завданий російською окупацією лише цим трьом населеним пунктам, оцінюється в десятки мільярдів гривень. Тому відновлення потребуватиме колосальних ресурсів та багато часу.

Transparency International Україна дослідила, як робляться перші кроки з відбудови перших звільнених від російської окупації міст Київської області.

За даними проекту Rebuilda, Ірпінь зазнав 25,3 млрд грн збитків від російської окупації, яка тривала трохи більше місяця. Близько 10 600 будівель було пошкоджено, 1 836 - зруйновано. Найбільших збитків зазнали житлові будинки - на загальну суму 17,7 мільярда гривень. Понад 11,5 мільярдів гривень з них припадає на пошкоджені квартири. Загалом від російської окупації постраждала майже половина житлового фонду міста.

Мер Ірпеня Олександр Маркушин, народний депутат Сергій Тарута та колишній мер Володимир Карплюк заснували громадську організацію "Фонд відновлення Ірпеня". На сайті організації розміщено перелік пошкоджених муніципальних об'єктів, зокрема інфраструктури та житла, з описом та кошторисом на відновлення. Також є фінансові звіти про те, звідки організація отримала гроші і скільки вона витратила.

«Минув рік з відкриття Фонду відновлення Ірпеня. За цей рік (2023 рік)на рахунки Фонду в національній валюті надійшло 29 431 936,80 UAH від

муніципалітетів, благодійних, неприбуткових та урядових організацій, бізнесу та добровільних пожертв. Разом з тим Фонд передав мешканцям для відновлення їх житла 66 142 кг та 4 198 кв.м будівельних матеріалів. В результаті 52 багатоквартирних та приватних будинки отримали допомогу від Фонду, а це 1671 родина» [32].

Фонд відбудови Ірпеня разом з партнерами презентував результати військової атаки на місто в офісі американської будівельної компанії Gensler у Маямі, на міжнародному дипломатичному форумі Meridian Diplomatic Forum 2023 у Вашингтоні, на 5-й Німецько-українській партнерській конференції у Борні, у Французькій спілці мерів та міжмуніципальних президентів у Парижі, на Конференції Україна-Італія, на Балтійському бізнес-форумі у Польщі, на Форумі реконструкції у Варшаві. Німецько-українська партнерська конференція у м. Борна, Французька спілка мерів та міжмуніципальних президентів у Парижі, Конференція Україна-Італія, Балтійський бізнес-форум у Польщі, Форум реконструкції України 2022 та ReBuild Ukraine 2023 у Варшаві, Представництво України при Європейському Союзі, зокрема Європейський регіональний комітет, семінар "Реконструкція в дії", Торгово-промислова палата Італії в Україні, м. Турин, Італія. Також у муніципалітетах міст: Мілан, Монца (Італія), Канни, Ніцца, Париж (Франція), Брюссель (Бельгія), Валенсія, Барселона, Герніка (Іспанія), Кашкайш (Португалія), Больна (Німеччина), Піш (Польща), Алітус, Пановезіс (Литва), Мцхета (Грузія), Сміра, Переяслав (Україна), Мілуокі, Сіракузи (США). Зібрати підтримку (фінансову, гуманітарну, інтелектуальну, матеріальну) для відбудови Ірпеня.

Фонд відновлення Ірпеня створив платформу IrpinHelp для інформування світової спільноти про наслідки руйнувань та пошуку партнерів в інших країнах для відбудови міста.

Команда займається збором коштів: 20 297 255,23 грн (499 925 євро) від міста Кашкайш, Португалія, на відновлення дитячого садка №5 "Віночок" по вул. Київська, 18; 6 680 000 грн на відновлення будинку по вул. Лисенка,

14 надав Благодійний фонд "MOVE UKRAINE"; 852 грн надало Посольство України в Японії. 682,23 грн. (23 027,33 дол. США) на придбання генератора потужністю 38 кВт, міжнародний партнер з м. Кельце, Польща, передав автомобіль швидкої допомоги, а також мобільна сонячна електростанція була передана Ірпеню за сприяння Всесвітньої вітроенергетичної асоціації (WWEA).

«За фінансування на суму 745 800 UAH від Угорської екуменічної служби допомоги в Україні було замінено вікна в будинку по вулиці Миру, 10, де мешкає 55 родин, від ТОВ «Сен-гобен будівельна продукція україни» було передано будівельні матеріали на суму 370 901 UAH на відновлення будинків, від компанії «Міністерство дверей» надано 86 комплектів дверей на суму 138 220,06 UAH для відновлення будинків в Ірпені та Михайлівці-Рубежівці, від Інвестиційної групи «MOLODIST» передано 11 тонн цегли для відновлення ЖК «Єсенін» та дитсадка «Колібрі» на вулиці Григорія Сковороди, від компанії «Ваш фундамент» передано 22 тонни цегли для відновлення пошкоджень у 14 багатоквартирних будинках» [32].

Донори можуть обирати конкретні об'єкти для відновлення. Наприклад, італійський фонд Terre des Hommes у співпраці з Робочою групою Саміту з відновлення Ірпеня та за підтримки Українського гуманітарного фонду взяв участь у відновленні житлових масивів "Еверест 10", "Мінерал" і "Затишок". Міжнародний Комітет Червоного Хреста фінансує ремонт чотирьох дахів та заміну вікон у двох будинках.

«На відновлення Ірпеня також збирають кошти на платформі UNITED24:

Олександр Усик — $330,000 на реставрацію перших 18 багатоквартирних будинків у Київській області за програмою «Відбудуй Україну».

Еліна Світоліна — 127 000 євро на реставрацію житлового будинку на вулиці Київській, 53.

Мішель Хазанавічус — 150 500 євро на реконструкцію житлового будинку на вулиці Давидчука, 42» [32].

Закупівлі для реконструкції Ірпеня здійснювалися міською радою та її підпорядкованими органами, а також урядом Київської області. Міська центральна лікарня, санаторій та Державний податковий університет також окремо закуповували послуги та роботи з реконструкції; станом на 1 квітня було здійснено 214 закупівель на загальну суму понад 405 млн грн. (Рис.2.1.).

Рис. 2.1. Підрядники з відбудови міста Ірпінь [32]

Найдорожчим був договір на ремонт навчального центру Державного податкового університету, укладений безпосередньо з ТОВ "Промінь Буд Сервіс" на суму понад 20 мільйонів гривень. Однак повна сума (3,4 млн грн) не була сплачена через зменшення фактичного надходження коштів від замовника.

Наступний за вартістю договір також був укладений напряму. Ірпінська міська рада розмістила замовлення у компанії ТОВ "703 металообробний завод котельного обладнання" на 17,7 млн грн. на обслуговування багатоквартирного будинку по вул. Лінія 4 11а. Компанія

зареєстрована в Києві у 2009 році і належить Миколі Вахніну. Очікується, що будівельні роботи будуть завершені до кінця 2023 року.

Більшість тендерів на реконструкцію Ірпеня були проведені на прямих торгах. Для розширення поліклініки було організовано відкритий тендер зі спеціальними умовами. У тендері взяв участь лише один підрядник, який підписав контракт на суму 13 мільйонів гривень. Це перший випадок, коли "Нова Інженерія" отримала таке велике замовлення від держави. До цього найдорожчий контракт, який компанія виграла в Prozolo, коштував 1,7 млн грн.

Ірпінська центральна лікарня провела чотири спрощені тендери на загальну суму 370 000 гривень. Усі чотири підряди отримав один і той самий учасник - Костянтин Бараба. Перший з цих тендерів (на ремонт гуртожитків) був присуджений іншому учаснику, але був відхилений через відсутність письмових гарантій. До цього пан Балаба працював на державних тендерах лише в Луганській області. Це перший раз, коли він брав участь у публічних торгах у Київській області.

Ще один спрощений тендер був на ремонт пошкодженого дитячого санаторію "Лісний". Участь у тендері взяла лише одна компанія, але вона запропонувала ціну на 12,5 тис. грн. нижчу від запланованої - 571 тис. грн.

ТОВ "І.Б.К. Девелопмент" отримало 35 підрядів на суму понад 88 млн грн., друге місце посіло вже знайоме нам ТОВ "703 металообробний завод" (ТОВ "Котельне обладнання") з 16 підрядами на суму понад 78 млн грн.

Кожна з громад, які першими були звільнені від російської окупації українськими військами, повернулися до нормального життя і намагаються відбудувати зруйноване. На жаль, ці приклади ілюструють недостатню прозорість процесу відбудови в Україні.

Система Prozorro містить дуже мало інформації про контракти на відбудову, 98% з яких присуджуються за прямою процедурою, в якій найкращі пропозиції не проходять конкурсний відбір. Для більшості видатків і проектів (включно з донорськими коштами та внесками) ні підрядники, ні

вартість будівництва не є загальновідомими. Тому ризик зловживань є високим.

Для того, щоб процес реконструкції викликав довіру, ідентифікація та визначення пріоритетності потреб, вибір підрядників та процедури звітування мають бути максимально відкритими та прозорими. Електронна система управління відбудовою, що розробляється Урядом за активної підтримки коаліції громадських організацій RISE Ukraine, допоможе в цьому питанні.

Наразі Україна зробила лише перші кроки у процесі відновлення, але важливо, щоб ці кроки були у правильному напрямку.

З одного боку, добре, що громади беруть власний добробут у свої руки і не чекають, поки держава запустить глобальну програму відновлення, підтверджуючи, що децентралізація в Україні зробила міста більш самодостатніми та стійкими, навіть у кризових ситуаціях, таких як війна. Проте Transparency International Україна неодноразово наголошувала, що відновлення має бути інклюзивним і потребує єдиної стратегії та підходу, щоб справедливо розвивати різні громади, впроваджувати сучасні практики міського планування та відбудовувати країну прозоро й ефективно.

РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННИЙ ВІДБУДОВИ МІСЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

В епоху прискорення технологічного, знаннєвого та інноваційного розвитку, формування глобальних виробничих мереж та зростання значення публічних послуг та інформаційного забезпечення в усіх процесах взаємодії економічних і соціальних суб'єктів важливим фактором економічного зростання є відповідна інфраструктура, яка визначає здатність суспільства накопичувати економічний потенціал та використовувати його для подальшого суспільного розвитку.

«Організація об'єднаних націй (ООН) визначила як одну із цілей глобальної спільноти розвиток міжнародної інфраструктури до 2030 р., що дасть змогу суттєво знизити рівень бідності, скоротити економічну нерівність, сприятиме вирішенню екологічних проблем. Європейський Союз головним пріоритетом свого існування визначає підвищення конкурентоспроможності економіки, зайнятості та рівня життя населення, і протягом десятиріч формує спільну інфраструктурну політику, увага до якої особливо підвищилася в останні роки. Незважаючи на значні успіхи у цьому процесі (особливо у формуванні спільної транспортної політики), глобальні виклики перманентно змінюють інституційні засади та практичні механізми реалізації стратегії інфраструктурного розвитку, викликають необхідність використовувати нові адміністративні підходи до менеджменту інфраструктурних проєктів» [33].

До кінця 2022 року неодноразово з'являлися різні ідеї, думки та бачення того, як відбудувати зруйновану війною інфраструктуру та економіку України. Експерти обговорювали та досліджували варіанти нового "плану Маршалла" для України. План Маршалла був ключовим елементом європейської економіки після Другої світової війни, оскільки завдяки йому

вдалося досягти зростання європейської економіки на 30% порівняно з довоєнним рівнем та сприяти її інтеграції в ЄС.

«Найбільш визначний досвід повоєнного відновлення — економічне зростання після Другої світової війни, так званий післявоєнний економічний бум, що розпочався відразу після її завершення в 1945 році. Він характеризувався високим і сталим економічним зростанням, практично повною зайнятістю населення в європейських і східноазійських країнах, що були зруйновані війною. Крім двох світових воєн, у XX ст. сталося понад 350 локальних воєн і воєнних конфліктів. Хотілось би зазначити, що до Першої світової війни було зафіксовано 36 локальних воєн і воєнних конфліктів, у період між двома світовими війнами XX сторіччя їх вже налічувалося 80, а після Другої світової війни — більш ніж 250. У післявоєнний період (починаючи з 1945 р.) у воєнних діях брали участь понад 12 млн військовослужбовців майже із 100 країн світу, а кількість загиблих перевищила 35 млн осіб (у роки Першої світової війни загинуло 10 млн осіб, Другої світової — 54 млн осіб)» [5].

«У іншому джерелі знаходимо, що після закінчення Другої світової війни у світі сталося понад 30 великих війн і понад 250 військових конфліктів, учасниками яких стало не менш ніж 60 країн світу» [8].

Однак приклади успішної рекультивації земель можна перерахувати на пальцях однієї руки. Тому кожен приклад унікальний і залежить від низки факторів, починаючи від звичайної наявності природних ресурсів і закінчуючи збігом обставин у конкретній країні чи регіоні. Єдиним спільним знаменником успіху є ступінь зовнішньої підтримки та здатність "ризикувати". Український випадок є унікальним. Наявність сформованих державних та муніципальних інституцій, легітимної влади, рівень економічного розвитку, налагоджені виробничі процеси та потужності, перевірена логістика, статус "країни третього світу", досить стабільна фінансово-банківська система, постійне спрощення бюрократичних процедур через впровадження "смарт-держави" - перспективи післявоєнної відбудови в

Україні суттєво відрізняються від перспектив Анголи, Афганістану, Іраку та Сирії. На наш погляд, Україна близька до прикладу відбудови після 1945 року європейських країн та деяких країн Східної Європи та Азії. Європа була сильно зруйнована нацистською Німеччиною, промислові об'єкти, міська інфраструктура та житло подекуди були повністю знищені. Економічні зв'язки між сусідніми країнами були практично відсутні, а ланцюжок виробництва-експорту-імпорту був майже знищений руйнуваннями та голодом.

Однак європейські країни, які сильно постраждали в 1948-1953 роках, змогли відновити свою міську інфраструктуру і вивести економіку на рівень провідних світових держав. Наша країна також серйозно постраждала від російського вторгнення 24 лютого 2022 року. Для того, щоб розробити план відновлення для України, слід ретельно проаналізувати План Маршалла та сценарії відновлення п'яти основних країн: Західної Німеччини, Ізраїлю, Італії, Японії, Південної Кореї та США, кожна з яких не тільки успішно відновилася в умовах масових руйнувань, а й досягла значних економічних проривів. Вони також досягли великих економічних проривів.

«У 1945 р. США оголосили, що їхні гроші передбачаються для відновлення вісімнадцяти країн Європи (Австрії, Бельгії, Великої Британії, Західної Німеччини, Греції, Данії, Ірландії, Ісландії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Вільної території Трієст, Туреччини, Франції, Швеції та Швейцарії), проте найбільше коштів отримали з країн Європи Велика Британія, Західна Німеччина, Італія та Франція [6]. Понад 10 млрд дол. сплатила Європа за продукцію американських виробників, яка продавалася місцевим європейським підприємцям та бізнесменам у місцевій валюті. Потім, гроші від продажу можна було використовувати для відбудови інфраструктури… «[6].

Однак відбудова об'єктів інфраструктури та економіки в цілому повинна була базуватися на розробці спеціальних програм "пожвавлення" економічної активності країни, відновлення і подальшого розвитку економіки

окремих міст і регіонів, повернення населення і забезпечення сприятливих умов життя, вирішення різних соціальних проблем, відновлення інфраструктури та забезпечення фінансування відбудови. Потрібно було вжити необхідних заходів для розробки механізмів. Західна Німеччина, Південна Корея та Японія, яким довелося пройти серйозний процес післявоєнної відбудови, сьогодні входять до п'ятірки найбільших економічних держав світу, а процес їхнього відновлення називають "економічним дивом", що відкриває нові можливості для економік країн, які постраждали від війни. Приклади цих країн дуже різні з точки зору засобів, які вони використовували для досягнення своїх цілей, але в той же час схожі з точки зору позитивних результатів. Європейська програма відновлення (ЄПВ, офіційна назва Плану Джорджа Маршалла) була відповіддю на великі економічні та соціальні проблеми в Європі після Другої світової війни (руйнування 5 мільйонів будинків і голод) і була спрямована, в першу чергу, на відновлення промисловості.

План Маршалла набув чинності 4 квітня 1948 року, коли Конгрес США прийняв Закон про економічне співробітництво. Він передбачав чотирирічну програму допомоги, однією з умов якої була ліквідація комуністичного режиму в європейських країнах. Основними одержувачами допомоги в Європі стали Великобританія, Франція, Італія, Західна Німеччина та Нідерланди, які отримали дві третини коштів від США.

«Гроші не йшли до бюджетів країн безпосередньо, а виділялися на цільове придбання промислової та сільськогосподарської продукції. У перший рік дії Європейської програми відновлення 60% допомоги, наприклад, було виділено на продукти харчування. Європа отримала 14 млрд дол. безпосередньо на відновлення інфраструктури. Одним із інструментів допомоги були фінансові "вливання" з боку США, які за чотири роки склали понад 17 млрд дол. (на нинішні часи це близько 210 млрд дол.). 20% від суми встановили дешеві кредити, а 80% були передані у вигляді безоплатної

фінансової допомоги» [8]. Обсяг допомоги країнам Західної Європи саме фінансової (14 країн) згідно з "планом Маршалла" представлено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1.

Обсяг фінансової допомоги країнам Західної Європи
згідно з "планом Маршалла"

Країни	ВВП у 1947 р.	Допомога згідно з «планом Маршалла» (млн дол.)				ВВП у 1952 р.	Приріст ВВП (% до 1947 р.)
		всього	% до ВВП	у тому числі:			
				гранти	позики		
Велика Британія	327044	16077	4,9	14137	1939	357585	+9,3
Франція	168330	13677	8,1	12540	1137	240287	+42,7
Італія	134446	7604	5,7	7123	482	190541	+41,7
ФРН	161011	7009	4,4	5915	1093	314794	+95,5
Нідерланди	48613	5461	11,2	4621	840	63162	+29,9
Греція	13272	3562	26,8	3562	0	15878	+19,6
Австрія	15102	3366	22,3	3366	0	27484	+82,0
Бельгія	40563	2819	6,9	2476	343	49486	+22,0
Данія	25020	1376	5,5	1208	168	30144	+20,5
Норвегія	15395	1287	8,4	1089	198	19347	+25,7
Туреччина	29064	1135	3,9	706	428	43295	+49,0
Ірландія	9196	743	8,1	97	646	10753	+16,9
Швеція	43206	541	1,3	438	103	49690	+15,0
Португалія	16943	258	1,5	76	182	18428	+8,8

Джерело: [10].

«Для нас цікавим є досвід Західної Німеччини, яка цілком була зруйнована, а її виробництво скоротилося у 7 разів порівняно з довоєнним рівнем. Було зруйновано: 20% промислових об'єктів, 40% транспортної інфраструктури, 25% житла, а фінансова система зазнала колапсу через величезну інфляцію та державний борг. У 1948 р. Міністр економіки Німеччини Людвіг Ерхард скасував державний контроль за цінами на товари та 90% регуляторних обмежень бізнесу. Ці заходи вважаються початком розквіту країни, бо ідеологія "німецького економічного дива", батьком якого був Л. Ерхард, загалом була ліберальною: скасування державних монополій, стимулювання конкуренції та інвестицій, запуск механізмів приватизації, проведення фінансової реформи тощо» [7].

«Підприємства отримували кошти на виплату тільки першої заробітної плати — далі вони повинні були працювати за рахунок власної виручки. І це було особливістю відновлення. В основі економічного зростання лежало відновлення та переорієнтація військових підприємств на легку, харчову, текстильну промисловість, виробництво побутової техніки та автомобілів. Істотну роль відіграла і допомога США, було поставлено товарів на суму 3,8 млрд дол. (з них 1,5 млрд дол. — у рамках "плану Маршалла"), кошти від реалізації яких спрямовувалися до спеціальних фондів та банків на розвиток економіки країни. Отже, значну роль зіграли прямі іноземні інвестиції» [8].

"Велике будівництво" в Німеччині відіграло важливу роль у відновленні західнонімецької економіки, тому було створено подальшу програму стимулювання, що включала податкові пільги для будівництва житлової та комерційної нерухомості та можливості співфінансування з державою. До 1962 року рівень промислового виробництва в Західній Німеччині втричі перевищив довоєнний рівень.

У 1945 році Японія не лише програла війну, але й була спустошена. Рівень промислового виробництва становив 20 відсотків від рівня 1939 року, а 70 відсотків усіх промислових підприємств лежали в руїнах. Вона втратила всі окуповані території, від яких залежала у постачанні сировини, палива і продовольства. В країні існувала суміш ліберальної, планової економіки та економіки "самобутньої нації". Основою японського "економічного дива" була унікальна культура і спосіб життя народу.

Тому неможливо точно повторити досвід відбудови Японії: У 1945 році був прийнятий закон про ліквідацію дзайбацу. Зайбацу - це промислові картелі, зосереджені у великих компаніях військово-промислового комплексу, які складали основу довоєнної японської економіки, і був прийнятий Антимонопольний закон. В Японії була проведена аграрна реформа і розпочався продаж землі. Оскільки лише 15 відсотків земель країни були сільськогосподарськими угіддями, особлива увага приділялася

родючості ґрунтів. Держава конфіскувала сільськогосподарські землі довоєнних землевласників і продала їх за дуже вигідними цінами фермерам, які раніше займалися сільським господарством. З'явилися заможні фермери, які почали інвестувати в банківську систему та нові технології.

Програвши Китаю і втративши свої позиції в Азії, Сполучені Штати визнали Японію геополітичним партнером у регіоні. Японія отримала понад 3 мільярди доларів фінансової допомоги, тоді як більшість європейських країн отримали набагато менше. Таким чином, японське "економічне диво" можна розділити на два етапи: Демілітаризація та лібералізація під владою США до 1951 року та японська модель після того, як США залишили регіон. Зокрема, Японія вирішила не відновлювати зруйновану промисловість, а будувати її з нуля. Характерні риси японського народу викристалізувалися. Вони витрачали відносно мало, вкладали свої заощадження в банки і купували акції промислових компаній.

У середині 1950-х років класичні галузі, такі як металургія, енергетика та суднобудування, стали новими пріоритетними галузями, а в 1960-х - електроніка та автомобілебудування. Підприємства пріоритетних галузей отримували максимальну державну підтримку, включаючи субсидії, пільгові кредити, високі тарифи на імпорт конкурентоспроможних промислових товарів, обмеження на іноземні інвестиції та заходи відкритого демпінгу. До розробки планів активно залучалися фінансові групи та представники компаній, але зловживання були зведені до мінімуму. Важливим фактором успішного відновлення економіки Японії стала ставка на високотехнологічне виробництво: Понад 3% ВВП витрачалося на дослідження і розробки, що дозволило Японії швидко "захопити" світовий ринок побутової електроніки.

До 1969 року Японія стала другою найбільшою економікою світу за обсягами ВВП та промислового виробництва, а її економіка стала однією з хрестоматійних історій успіху післявоєнної відбудови. Корея була не лише зруйнована війною, але й розколота навпіл. У випадку Південної Кореї головним фактором зростання була допомога США: за 30 років (1945-1976)

країна отримала понад 12,6 мільярдів доларів США економічної допомоги, більше отримав лише Ізраїль. Однак до 1960-х років Корея була негативним прикладом з точки зору ефективності іноземної фінансової допомоги. Результатом стало створення великих промислових кланів, хоча промисловий розвиток був незначним. Економіка залежала від імпорту, який закуповувався за рахунок фінансової допомоги США.

«Ця допомога становила майже 80% усіх державних доходів і забезпечувала значну частину всього ВВП Південної Кореї. У 1956 р. експорт становив 25 млн дол., тоді як імпорт — 389 млн дол. Дефіцит торгового балансу теж покривався за допомогою фінансових вливань США» [8].

Звичайно, це не призвело до очікуваного економічного зростання. Як наслідок, США припинили економічну допомогу і були змушені змінити свою політику щодо Кореї. Формулою економічного успіху Південної Кореї була дешева південнокорейська робоча сила та японський капітал і технології. Продукція легкої промисловості, вироблена в Південній Кореї, становила понад 70 відсотків південнокорейського експорту, а Японія стала головним іноземним інвестором у Південній Кореї. У 60-80-х роках 20-го століття Південна Корея переживала стабільне економічне зростання в середньому на 8 відсотків на рік, а її ВВП у багато разів перевищував ВВП Північної Кореї. У 2000 році Південна Корея стала однією з провідних економічних держав світу. Вона стала провідною економікою світу. Італія отримала 1,5 мільярда доларів допомоги за Планом Маршалла, переважно у вигляді матеріалів та обладнання. Особливістю є те, що більша частина цієї допомоги була розподілена між монополіями.

«Наприклад, із виділених на закупівлю імпортного обладнання 154 млн дол. половину отримали лише шість компаній: "Фіат", "Едісон", "Монтекатині", "Фальк", "Смі", "Саде". У 1951 р. італійський уряд розробив і почав реалізовувати так звану систему пріоритетів, яка встановлювала порядок розподілу урядом сировини так, щоб великі монополісти першими отримували сировину. Той самий принцип працював і у видачі кредитів:

монополії отримали в кредит 85 млрд італійських лір, а малий та середній бізнес — у 8 разів менше. "Фіат" отримав 35% кредитів у рамках "плану Маршалла". Значну роль у відновленні економіки Італії відіграла і Корейська війна (1950-1953 років), оскільки США закуповували матеріали для виробництва військової техніки саме в Італії» [7].

На початку 1950-х років Італія повністю вийшла з війни. Проблеми, спричинені надмірними економічними монополіями, з'явилися наприкінці 1960-х років, разом із корупцією та диспропорціями у розвитку окремих частин Італії (півночі та півдня). Територія Ізраїлю (1948-1965) була спустошена "Війною за незалежність", сільське господарство могло забезпечити лише 50% потреб у продовольстві, а доходи від експорту становили менше 30% витрат на імпорт. Військові витрати становили 40 відсотків від загальних витрат країни. Ізраїль шукав додаткові фінансові ресурси, в тому числі позики і гранти від США та випуск державних облігацій (суверенні позики). Репарації від Західної Німеччини (112 мільярдів доларів США в сьогоднішніх цифрах) також фінансували відновлення Ізраїлю і склали 55% додаткових надходжень до бюджету з 1952 по 1965 рік. Ізраїль після 1952 року

Ізраїль після 1952 року розпочав нову економічну політику та реалізацію великих інфраструктурних проектів: Національна ізраїльська система водопостачання (загальна вартість близько 420 млн шекелів, понад 4 000 робітників), електростанції, порти і т.д. Держава інвестувала значні кошти в сільськогосподарський сектор і легку промисловість. Дві війни, Шестиденна війна (1967) і Війна Судного дня (1973), дали важливий поштовх для розвитку ізраїльського військово-промислового комплексу: З 1954 по 1964 рік темпи зростання ВВП Ізраїлю становили 10% (трохи нижче темпів економічного зростання Японії), споживання на душу населення збільшилося на 221%, а безробіття було майже нульовим.

У цей період Ізраїль зміг залучити інвестиції і закласти основи промисловості. Військові дії в колишній Югославії тривали до 1995 року.

Згідно з Дейтонською угодою (1995), Світовий банк і ЄБРР були зобов'язані розробити програму відновлення Боснії і Герцеговини на період 1996-1999 років, яка фінансувалася за рахунок безповоротної допомоги міжнародних донорів у розмірі 5 мільярдів доларів США.

Отже, «з кінця 1990-х основну роль у відбудові Балканських країн відігравав Європейський Союз. Він започаткував Процес стабілізації та асоціації, щоб досягти стійкого миру в регіоні та підготувати ці країни до членства в ЄС. У ті часи обсяги міжнародної допомоги Боснії і Герцеговині перевищували 20% ВВП, відновлювали транспортну інфраструктуру, лінії електропостачання та зв'язок. Значну увагу надавали поверненню біженців і тимчасово переміщених осіб» [18].

«У Боснії і Герцеговині конкретні проєкти підтримки підприємств формували виробничий компонент програми реконструкції і такі проекти передавалися під контроль спеціальним агентствам (Фонд Боснійських підприємств, Банк мікрофінансування, Спонсорський Трастовий фонд)» [3].

«Відбудова Балкан після Боснійської війни також є повчальним прецедентом для України. Хотілось би нагадати, що доброзичливі організації та іноземні уряди прибули з власними планами та стратегіями відбудови та власними очікуваннями щодо сприйняття їхньої роботи, без належного врахування місцевого контексту та історії. У Сараєво новостворена муніципальна влада отримала мільйони доларів від Саудівської Аравії, Катару, Йорданії та Кувейту на будівництво мечетей та ісламських центрів, але вона не змогла зібрати порівнянних коштів для відновлення міських заводів та іншої критичної інфраструктури. Здається, усі хотіли, щоб Сараєво стало символом чогось — примирення, мультикультуралізму, космополітизму, неприєднання, приватизації, нового урбанізму — і жодної суми грошей не вистачить, щоб узгодити ці конкуруючі бачення в суспільстві, яке було роздробленим і сумуючим після півтора десятиліття війни» [1].

«Харіс Піплас, архітектор і урбаністичний дизайнер із фірми Drees & Sommer, який народився у Сараєво та є радником Спілки архітекторів України вважає, що міжнародні інституції вже приходять в Україну і проводять ті самі стратегії, які призведуть до провалу. Після облоги Сараєво, як і після вторгнення в Ірпінь, картини руйнування міст поширилися по всьому світу, викликаючи хвилю занепокоєння та підтримки. Ренцо Піано запропонував проект для музею сучасного мистецтва, який був відкладений більше десяти років і відроджений лише цієї осені; Массачусетський технологічний інститут відправив своїх студентів, щоб придумати нові ідеї будівництва; відомий американський архітектор Леббеус Вудс зробив футуристичні візуалізації багатоквартирного будинку в Сараєво та його будівлі електроуправління» [1].

Але відсутність централізованого плану призвела до ситуативної реконструкції, яка була нескоординованою та корумпованою. Міжнародні гуманітарні організації впроваджували власні плани відбудови, а біженці, чиї будинки були зруйновані, були змушені тимчасово розміщуватися на гірських схилах далеко від центру міста. Результатом стала хаотична гонка за відбудовою Сараєво, якому не вистачало робочої сили, матеріалів і менеджерів, в ім'я різних донорів. Місто ще не мало необхідної інфраструктури для успішної відбудови [1].

Тому ключовим аспектом післявоєнної відбудови має бути чітке стратегічне планування. Відбудову слід починати з відновлення інфраструктурних об'єктів, які безпосередньо впливають на життя міста.

Ми ретельно проаналізували кращі практики післявоєнної відбудови Західної Німеччини, Ізраїлю, Італії, Південної Кореї та Японії. Ці країни зіткнулися з масштабними руйнуваннями, але не тільки успішно відновилися, а й досягли економічних проривів.

Було відзначено, що рецепт відновлення кожної зруйнованої війною країни був різним і залежав від економічних, геополітичних і навіть культурно-духовних особливостей країни. Японці вирішили не відновлювати

зруйновану промисловість, а будувати її з нуля. Ця стаття розкриває особливості японців. Вони витрачали відносно мало, вкладали свої заощадження в банки і купували акції промислових компаній.

Зазначається, що головна схожість між Україною та Ізраїлем полягає в тому, що обидві країни мають не дуже дружніх сусідів. Як наслідок, високий рівень військових витрат є неминучим. Основними факторами, що сприяли післявоєнній відбудові міст, є економічна лібералізація, створення державою великої кількості робочих місць, орієнтація на експортну економіку, зовнішні фінансові ресурси, технологічні інновації та значні "вливання" інвестицій. Ключовим аспектом післявоєнної відбудови міста є наявність чіткого стратегічного плану, який має починатися з відновлення інфраструктурних об'єктів, що безпосередньо впливають на міське життя.

ВИСНОВКИ

Іншими словами, врядування - це не лише складова міської системи та одна з її підсистем, а й процес, який дає можливість управляти (регулювати) міським розвитком через свої функції. Водночас, врядування - це інститут, який через свої функції визначає правила гри в місті.

Якщо проаналізувати структуру управління містом, то можна виділити наступні ознаки

- Орган управління є інституцією, яка поєднує різні форми співпраці між двома адміністративними гілками влади: представницькою (законодавчою) та виконавчою;

- Цілі, які ставляться в процесі управління, визначаються потребами суспільства (мешканців), статусом міста та повноваженнями, делегованими йому державою;

- управління здійснюється з метою підвищення якості життя населення;

- Управління характеризується певними функціями залежно від організаційної структури, основними з яких є планування, організація, мотивація та контроль;

- Основне соціальне протиріччя існує в управлінні великими містами. Воно може сприяти повноцінному розвитку міської системи або, навпаки, затримувати її розвиток, до того ж, важко передбачувано в довгостроковій перспективі;

- Стратегічне планування спрямоване на посилення конкурентоспроможності великих міст і надання їм можливості зайняти певне місце на національній або глобальній арені;

- Управління необхідне для забезпечення довгострокового розвитку міської системи.

У зв'язку з мінливою соціально-економічною ситуацією в Україні необхідно вдосконалювати механізм управління містом. Основним завданням цього механізму є комплексне формування просторового середовища, що розвивається в таких напрямках: теоретичному, практичному, етичному та естетичному.

Оскільки великі міста є центрами розселення і їх вплив поширюється за межі міста, в тому числі на сільську місцевість, то розглядати управління містом окремо від системи розселення недоцільно.

Алгоритм формування механізму управління містом включає індивідуальні та суспільні потреби, індивідуальні та суспільні інтереси, суб'єкти управління, суспільні цілі, елементи механізму (функції, методи, політика, організаційні структури, правове та інформаційне забезпечення), цілі управління та результати управління. Механізм управління має ґрунтуватися на принципах права і верховенства права, дотримання економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства і держави, взаємної відповідальності.

В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування в Україні не припиняли своєї діяльності ні на один день, але їх структура змінилася, деякі муніципалітети недофінансовані, а деякі мають неналежне правове регулювання.

Той факт, що система місцевого самоврядування залишилася стабільною під час війни і сприяла територіальній обороні регіональних громад, доводить переваги децентралізації та посилює важливість досягнень попередніх років на шляху реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Принципи децентралізації знайшли належне відображення в Законі "Про державну службу".

У цей період науковий інтерес до проблеми місцевого самоврядування був зосереджений на таких питаннях, як обмеження місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, запровадження нових форм місцевого самоврядування через створення та залучення військових

елементів влади до вирішення місцевих проблем, визначення можливості територіальних громад здійснювати місцеве самоврядування в умовах демократії воєнного часу.

Кожна з громад, вперше звільнених від російської окупації українськими силами, намагається повернутися до нормального життя та відбудувати зруйноване. На жаль, ці приклади ілюструють недостатню прозорість процесу реконструкції в країні.

Система Prozorro містить дуже мало інформації про контракти на реконструкцію, 98% з яких були укладені за прямими процедурами без проведення конкурсних торгів. Для більшості видатків і проектів (включно з донорськими коштами та пожертвами) загалом невідомі ані підрядники, ані вартість будівництва. Потенціал для зловживань, безсумнівно, високий.

Для того, щоб процес реконструкції викликав довіру, визначення та пріоритезація потреб, відбір підрядників та процедури звітування мають бути максимально відкритими та прозорими. Електронна система управління відбудовою, що розробляється Урядом за активної підтримки коаліції громадських організацій RISE Україна, допоможе в цьому питанні.

Наразі Україна зробила лише перші кроки у процесі відновлення, але важливо, щоб ці кроки були у правильному напрямку.

З одного боку, добре, що громади беруть добробут у свої руки і не чекають, поки держава запустить глобальну програму відновлення, підтверджуючи, що децентралізація в Україні зробила міста більш самодостатніми та стійкими, навіть у кризових ситуаціях, таких як війна. Проте Transparency International Україна неодноразово наголошувала, що відновлення має бути інклюзивним і потребує єдиної стратегії та підходу, що дозволить рівноправно розвивати різні громади, впроваджувати сучасні практики міського планування та відбудовувати країну прозоро й ефективно.

Ми ретельно проаналізували кращі практики післявоєнної відбудови в таких країнах, як Західна Німеччина, Ізраїль, Італія, Південна Корея та Японія: Ми поглиблено проаналізували кращі практики післявоєнної

відбудови в таких країнах, як Західна Німеччина, Ізраїль, Італія, Південна Корея та Японія, які, незважаючи на величезні руйнування, зуміли не лише відбудувати країну, а й здійснити економічний прорив. аналіз. Зазначається, що рецепт відбудови в кожній зруйнованій війною країні є різним і залежить від економічних, геополітичних і навіть культурно-духовних особливостей країни. Японці вирішили не відновлювати зруйновану промисловість, а будувати її з нуля. Ця стаття розкриває особливості японців. Вони витрачали відносно мало, вкладали свої заощадження в банки і купували акції промислових компаній.

Зазначається, що головна схожість між Україною та Ізраїлем полягає в тому, що обидві країни мають не дуже дружніх сусідів. Як наслідок, високий рівень військових витрат є неминучим. Основними факторами, що сприяли післявоєнній відбудові міст, є економічна лібералізація, створення державою великої кількості робочих місць, орієнтація на експортну економіку, зовнішні фінансові ресурси, технологічні інновації та значні "вливання" інвестицій. Ключовим аспектом післявоєнної відбудови міста є наявність чіткого стратегічного плану, який повинен починатися з відновлення інфраструктурних об'єктів, що безпосередньо впливають на життя міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архітектори планують місто майбутнього в Україні, поки ще падають бомби. URL: https:// www.nytimes.com/2022/11/07/magazine/ukrainerebuild-irpin.html

2. Бобровська О. Ю. Шляхи вдосконалення організаційних структур муніципального менеджменту. [Електронний ресурс] / О. Ю. Бобровська // Державне будівництво. – 2007. – № 1(1). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1(1)__14.

3. Богдан Т. (2022). План відновлення України: сильні та слабкі сторони. URL: https://lb.ua/blog/ tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_-silni.html

4. Бойко-Бойчук О. В. Місто. *Енциклопедія державного управління :* у 8 т. / за ред. О. Ю. Амосова та ін. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2011. Т. 5: Територіальне управління. 408 с.

5. Гуменюк Л. (2015). Соціальна конфліктологія: підруч. Тема 12: Міждержавні конфлікти. Львів: ЛДУВС, 564 с. URL: https://pidruchniki.com/78492/psihologiya/ mezhderzhavni_konflikti

6. Економіка перемоги: Повоєнний досвід чотирьох країн, що допоможе Україні відродитися після війни. URL: https://psm7.com/uk/vojna-s-rossiej/ekonomikap isly a -p e r e mo g i- po v o ye n n ij- d o s vid - ch o t iro x - kra%D1%97n-shho-dopomozhe-ukra %D1%97nividroditisya-pislya-vijni.html

7. Ерхард Л. Добробут для всіх. URL: http:// bibliograph.com.ua/erhard$1/index.htm

8. Железняк Я. (2022). 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. URL: https:/

/lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_-ekonomichnogo_uspihu_pislya.html

9. Залізняк Л. Л. Україна між Сходом і Заходом. Про витоки і суть російсько-української війни 2014 р. Київ : Шлях, 2014. 168 с.

10. Іванов С.В. (2019). Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України, № 1 (686). С. 75—89.;

11. Коверя Р.М. Діяльність органів місцевого самоврядування під час дії воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 11. С. 115–118.

12. Колот А. М. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності. *Соціальна економіка*. 2014. № 1–2. С. 76–83.]

13. Комар Н. Напрями надання міжнародної фінансової та технічної допомоги в рамках плану Маршалла. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/15113

14. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

15. Лановенко О. Г., Остапішина О. О. Словник-довідник з екології : навч.-метод. посіб. Херсон : ПП Вишемирський ВС, 2013. 226 с.

16. Лесечко М. Управління великими містами в Україні [Електронний ресурс] / М. Лесечко // Науковий вісник. – 2009. – Вип. 3. «Демократичне самоврядування». – Режим доступу: // http:/www.nbuv.gov.ua

17. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка. – Київ : НІСД, 2023. – 54 с. – https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02

18. Мошенець О. Яка модель повоєнного відновлення спрацює в Україні? URL: https://lb.ua/blog/ olena_moshenets/533342_yaka_model_povoiennogo_-vidnovlennya.html

19. Огородник І. Концепція управління якістю міського середовища великого міста / І. Огородник, Т. Огородник // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". – 2014. – № 800. – С. 45–51.

20. Парламентські процедури. Посібник для депутатів місцевих рад та активістів громад / Василь Кашевський (упоряд.). Рівне, 2008. 134 с.

21. Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, затвердженого Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 12.03.1981. № 1654-X. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1654-10#Text

22. Порядок проведення обстеження пошкоджених об’єктів. Factor. URL: https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2022/april/issue-4/3/ article-120169.html

23. Приживара С. В. Управління як специфічний вид діяльності / С. В. Приживара // Державне будівництво. – 2012. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_ 2012_1_9.

24. Про невідкладні роботи з ліквідації наслідків, пов’язаних із пошкодженням будівель та споруд: роль органів місцевого самоврядування. Factor. URL: https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2022/may/issue-5/1/article-120351.html

25. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/389-19#n13

26. Про утворення військових адміністрацій населених пунктів у Донецькій області: указ Президента України від 30 березня 2022 р. № 188/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1882022-41917.

27. Сіройч З. С. Демографічні та соціально-економічні проблеми розвитку міських агломерацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.07 / З. С. Сіройч. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. – 32 с.

28. Територіальні ідентичності: концептуальні інтерпретації в сучасній зарубіжній соціологічній думці. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2010. № 1. С. 107–124.

29. Україна. Число адміністративно-територіальних одиниць. URL: http://static.rada.gov.ua/zakon/new/ NEWSAIT/ADM/zmist.html

30. Управління сучасним містом: підручник / за ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2008. – 632 с.

31. Фоміцька Н. В. Специфіка застосування системного підходу в державному управлінні. *Держ. буд-во*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_2_7

32. Фонд відновлення Ірпеня. Назва з екрану: https://irpinhelp.com/zvit-fondu-vidnovlennya-irpenya-za-1-rik-diyalnosti/

33. Чернега О. Б. (2016). Тенденції та особливості управління інфраструктурним розвитком ЄС. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. Вип. 19. Ч. 2. С. 21—24.

34. Berry B. J. Cities as systems within systems of cities. *Papers in regional science.* 1964. Is. 13 (1). P. 147–163.

35. Choi B. C., & Pak A. W. Multidisciplinarity, interdisciplinarity and transdisciplinarity in health research, services, education and policy: 1. Definitions, objectives, and evidence of effectiveness. *Clinical and investigative medicine.* 2006. Is. 29(6).

36. Chojnicki Z. Koncepcja terytorialnego systemu społecznego. *Przegląd Geograficzny.* 1988. № 60 (4). S. 491–510.

37. Haken H. Synergetic as a Theory of Creativity and Its Planning, w: A. E. Andersson et al. (red.), *The Cosmo-creative Society: Logistical Networks in Dynamic Economy*. Springer Verlag, Berlin. 1993.

38. Maik W. Ewolucje teoretyczno-metodologiczne studiów miejskich w świetle zmieniających się konceptualizacji miasta. *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny.* 2008. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań. S. 77–90.

39. McCarney P. L. Our Future: Sustainable Cities – Turning Ideas into Action (No. id: 556). 2006.

40. Mierzejewska L. Rozwój zrównoważony miasta: zagadnienia poznawcze i praktyczne. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2009.

41. Pacione M. Urban geography: A global perspective. Routledge. 2009.

42. Parysek J. J. Miasto w ujęciu systemowym. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 2015. Is. 77(1).

43. Parysek J., & Mierzejewska L. Życie miasta: studium Poznania. Miasto i jego mieszkańcy, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 2013.

44. Przewoźniak M. Krajobrazowy system interakcyjny strefy nadmorskiej w Polsce. Uniwersytet Gdański, 1991.

45. Ratzel F. Der lebensraum: Eine biogeographische studie. H. Laupp, 1901

46. Rzeńca A., Rzeńca P. Miasto jako system ekologiczny. *EkoMiasto# Środowisko. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta /* red. A. Rzeńca. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2016.

47. Von Bertalanffy L. An outline of general system theory. *British Journal for the Philosophy of science.* 1950.